

УДК 378.12-61+371.32+168.5

О.М. Беляєва

В.Д.ІЗ України «Українська медична стоматологічна академія», м. Полтава

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ МЕДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У КОНТЕКСТІ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ

У статті актуалізовано зміст понять «педагогічна діяльність» і «професійно-педагогічна діяльність». Проаналізовано професійно-педагогічну діяльність викладачів вищих медичних навчальних закладів у контексті системного підходу. Показано, що за своєю сутністю ця діяльність є інтегративною, у якій поєднуються предметний, науковий, психолого-педагогічний, ідеологічний і лікувальний (для викладачів клінічних кафедр) складові. Описано функціональні компоненти педагогічної системи, такі, як: мотиваційний, адаптивний, стимулювальний, кібернетичний, технологічний, діагностичний, моніторинговий, комунікативний і проєктувальний.

Ключові слова: системний підхід, професійно-педагогічна діяльність, вищий медичний навчальний заклад.

Одним із пріоритетів освітньої політики України ХХІ ст. визнається підвищення якості освіти, вищої медичної зокрема. Під вищою медичною освітою розуміємо процес, продукт і результат засвоєння систематизованих знань, сформованих умінь і навичок, необхідних для кваліфікованої діяльності в рамках професії лікаря.

Беручи за основу функції вищої освіти, виокремлені А. І. Кузьмінським [4], існують підстави стверджувати, що до основних функцій вищої медичної освіти належать такі:

- продукування медичних та інших наукових знань — здійснення спеціальних наукових досліджень, упровадження їх результатів у практику, розробка освітніх програм і нових навчальних дисциплін, науково-методичного супроводу;
- реалізація навчального процесу у вищій медичній школі на основі різноманітних освітніх і педагогічних технологій;
- поширення медичних знань та інших наукових знань — видання навчальної і наукової літератури, участь у наукових, науково-методичних, науково-практичних та інших заходах різного рівня;
- формування в студента вищого медичного навчального закладу вміння й усвідомлення необхідності освіти впродовж життя (LLL — LIFE LONG LEARNING).

У «Проекті наказу МОЗ України «Про затвердження Програми розвитку вищої медичної освіти до 2015 року» наголошується на необхідності подальшого впровадження сучасних галузевих стандартів вищої медичної освіти, системи ліцензування та сертифікації фахівців, посилення соціальної компоненти і вимог до набуття професійної компетентності, поліпшення якості вищої медичної освіти, приведення її структури та змісту відповідно до потреб галузі охорони здоров'я країни на сучасному етапі. Адже якісна медична освіта дозволить країні мати фахівців світового рівня, студенту — здобути таку освіту, яка дасть йому змогу (за бажанням) працювати в будь-якій країні світу, викладачу — стати конкурентоспроможним у будь-якому європейському університеті.

Водночас світовий і вітчизняний досвід переконливо свідчить, що жодні докорінні зміни, передові технології та інноваційні процеси у сфері освіти не принесуть бажаного результату без налаштованості викладача на «творчий пошук, упровадження новітніх досягнень психолого-педагогічної науки в повсякденну практику, вивчення, узагальнення й поширення передового педагогічного досвіду, прагнення до освоєння та застосування нових педагогічних технологій, активних форм і нових методів навчально-виховного процесу» [7].

Актуальність дослідження ППД викладачів вищих медичних навчальних закладів визначається тим, що, з одного боку, на відміну від викладачів, які працюють у педагогічних вишах і мають спеціальну педагогічну освіту та практичний і теоретичний досвід у галузі навчання й виховання, переважна більшість викладачів медичних вишів, які здійснюють природничо-наукову і професійну та практичну підготовку майбутніх лікарів, — це фахівці-медики, які не мають спеціальної психолого-педагогічної підготовки.

З іншого боку, викладачі зі спеціальною психолого-педагогічною підготовкою для здійснення професійної діяльності у медичному виші зобов'язані бути компетентними у відповідних предметних

галузях з огляду на напрям підготовки і спеціальності («лікувальна справа», «стоматологія», «педіатрія», «медико-профілактична справа») майбутнього фахівця у галузі медицини.

У цьому контексті слід погодитися з російською дослідницею О. Р. Зінкевич [3], що у першій групі викладачів, тобто лікарів, які поєднують лікувальну і педагогічну діяльність, така ситуація викликає певні труднощі в аналізі, усвідомленні й узагальненні досвіду своєї ППД, у пошуку результативних підходів до процесів навчання, розвитку й виховання студентів — майбутніх лікарів, у подоланні її певної інертності, відсутності ознак педагогічної творчості, інновацій.

Така ситуація цілком закономірна і прогнозована, адже головна професійна діяльність викладачів-лікарів — це медична діяльність в умовах стаціонарів, диспансерів, клінік, в яких реалізується життєвий цикл лікаря. Власне ж ППД для викладачів-лікарів є вторинною і менш значущою, хоча, як засвідчило спеціальне дослідження, здійснене О. Р. Зінкевич, переважна більшість з них виявляє готовність до аналізу власного педагогічного досвіду і вивчення педагогічного досвіду колег, прагнення до дослідження і перетворення своєї педагогічної діяльності, але часто їм не вистачає психолого-педагогічних знань [3].

Щодо викладачів другої групи, то їхня результативна ППД можлива лише за умови адаптації наявних загальних психолого-педагогічних знань до потреб вищої медичної школи, щонайтіснішої реалізації міжпредметних зв'язків, «глибокого занурення» в медицину, чіткого усвідомлення аксіологічних і деонтологічних засад формування особистості майбутнього лікаря.

Розв'язати проблему забезпечення належної психолого-педагогічної підготовки викладачів вищих медичних навчальних закладів в умовах безперервної освіти та підвищення кваліфікації намагаються різними способами і в різних формах: протягом багатьох десятиліть при Національному медичному університеті імені О. Богомольця функціонує факультет підвищення кваліфікації викладачів вищих медичних навчальних закладів України, створюються центри при інститутах післядипломної освіти, проводяться різноманітні педагогічні курси, читання та семінари при медичних вишах, наприклад, при ВДНЗУ «УМСА» такі курси діють вже більше, ніж 20 років, систематично відбуваються методичні, навчально-методичні, науково-методичні конференції, взаємовідвідування лекцій, практичних і семінарських занять із їхнім подальшим аналізом.

Різнноманітні аспекти педагогічного процесу і ППД викладачів вищих медичних і фармацевтичних навчальних закладів висвітлено Н. Аловою, Л. Артемчук, С. Белан, М. Білинською, І. Булах, О. Волосовцем, Ю. Вороненко, Н. Зеленіною, О. Зінкевич, В. Лазорищенцем, Х. Мазепою, С. Максименко, М. Мартиною, В. Мілерян, М. Мірським, Б. Наумовим, Л. Остапюк, В. Передерієм, А. Підаєвим, Ю. Поляченко, О. Трегубовою, Я. Цехмістером, М. Філоненко, Т. Чернищенко, Р. Шуруповою та ін.

Аналіз літератури з проблеми дослідження специфіки ППД науково-педагогічних працівників вищої медичної школи, умов і факторів, які впливають на успішність цього процесу, дає змогу стверджувати, що це дослідження повинно здійснюватися як в межах чітко вимірюваного і порівнюваного кількісного та якісного освітнього і наукового результатів, сформульованих в термінах компетентнісного підходу, так і в термінах інших підходів, системного зокрема.

Мета дослідження — проаналізувати ППД викладачів вищих медичних навчальних закладів з позиції системного підходу.

Логіка дослідження вимагає актуалізації змісту понять «діяльність», «педагогічна діяльність», «професійно-педагогічна діяльність». У «Психологічному тлумачному словнику» діяльність дефініюється як «динамічна система взаємодії суб'єкта зі світом, у процесі яких відбувається виникнення і втілення в об'єкті психічного образу і реалізація опосередкованих ним відносин суб'єкта в предметній дійсності [9]». Педагогічна діяльність — це особливий вид діяльності, що полягає у свідомих навчальних і виховуючих впливах педагога на особу, що навчається, спрямованих на особистісний, інтелектуальний, діяльнісний розвиток, який одночасно слугує підґрунтям саморозвитку і самовдосконалення [2, 5]. Відтак, професійно-педагогічна діяльність — це педагогічна діяльність, зорієнтована на конкретну сферу діяльності (військову, провову, інженерну тощо) [7]. Основна мета ППД викладача вищої школи незалежно від профілю підготовки майбутніх спеціалістів полягає у формуванні системи професійно важливих знань, умінь і навичок, а також професійному розвитку майбутнього фахівця у конкретній галузі.

У контексті системного підходу ППД викладача вищого навчального закладу розглядається як інтегративна діяльність, у якій поєднуються предметний, науковий, психолого-педагогічний та виховний (ідеологічний) компоненти [1, 5, 7]. Щодо викладачів, які працюють на клінічних кафедрах вищих медичних навчальних закладів, то невід'ємним компонентом їхньої ППД є лікувальний компонент.

Результатом ППД викладача є продукти його функціональної діяльності: дидактичні, наприклад, засоби навчання, і психологічні такі, як психологічні новоутвори, професійний розвиток особистості etc. Інакше кажучи, ППД є *sui generis* мета-діяльністю, тобто такою, що надбудовується над діяльністю особи, що навчається [6]. Водночас, вибудовуючи траєкторію власної ППД, у викладача повинно бути чітке усвідомлення, що навчальна діяльність студентів вищих навчальних закладів значно відрізняється від діяльності інших груп осіб, що навчаються, оскільки в ній поєднуються навчальна, наукова і професійна підготовки, які вирізняються високим ступенем самостійності.

Беручи до уваги, що визначальна особливість ППД викладача будь-якого вищого навчального закладу — суб'єкт-суб'єктна (викладач-студент) взаємодія у вигляді співробітництва, дослідження ППД доцільно здійснювати шляхом визначення функціональних компонентів (ФК) педагогічної системи із попереднім уточненням змісту власне поняття «ФК педагогічної системи». ФК педагогічної системи розуміємо як «зв'язки між вихідним станом структурних компонентів педагогічної системи і кінцевим результатом її функціонування, що визначають ті операції, які повинен виконати педагог над кожним зі структурних компонентів з метою переведення особи, що навчається, з вихідного стану в шуканий» [8]. ФК і сутність операцій, які повинен здійснити викладач для того, щоб у результаті педагогічного впливу відбувалися прогнозовані якісні й кількісні зміни в в характері діяльності особи, що навчається та в його особистості, подано в таблиці.

№	ФК	Сутність операцій, здійснюваних викладачем у процесі ППД
1	Мотиваційний	Створення системи мотивації (пізнавальної, професійної мотивації успіху) до різних видів навчальної діяльності (навчально-пізнавальної, навчально-дослідної, навчально-професійної), тобто спонукання студента до активних дій в напрямку здобуття освіти
2	Адаптивний	Адаптація навчальної інформації до рівня її розуміння студентом, його перцептивних, мнемонічних, імажинативних та інших здібностей
3	Стимулювальний	Систематичне спрямування студента на досягнення освітніх цілей (конкретних — практичної, загальноосвітньої, виховної і когнітивно-розвивальної та стратегічної <i>s. globalної</i> , яка відображає соціальне замовлення держави на висококваліфікованого конкурентоспроможного фахівця) з урахуванням напряму і рівня підготовки студента, а також ступеня його навченості
4	Кібернетичний	Постійне управління пізнавальною діяльністю студента та формування в нього заданих якостей і рис особистості
5	Технологічний	Застосування таких стратегій, методів і засобів навчання й виховання, що дають гарантований позитивний результат освіти як головного чинника соціалізації (тобто процесу та результату становлення особистості, що полягає в засвоєнні особистістю соціальних і соціумних цінностей та відтворенні соціальних зв'язків і соціального досвіду), а також професійного зростання
6	Діагностичний	Зіставлення реального рівня навчальних досягнень студента зі змістом ідеалізованої моделі навченості, тобто вивчення результативності навчального процесу з метою підтвердження, що отриманий результат відповідає визначеному нормативними документами (навчальними програмами, ОКХ, ОПП etc.)
7	Моніторинговий	Відстеження, оцінювання та регуляція здійснених педагогічних дій, забезпечення зворотнього зв'язку, що свідчить про відповідність фактично досягнутих результатів діяльності педагогічної системи її кінцевим цілям
8	Комунікативний	Забезпечення ефективності та продуктивності спілкування викладачів зі студентами (суб'єкт-суб'єктних відносин), породжених цілями і змістом їхньої сумісної діяльності, а також з іншими учасниками педагогічного процесу
9	Проектувальний	Проектування, тобто планування і реалізація системи дій, умов і засобів, необхідних для досягнення цілей ППД, зумовлених загальнолюдськими, соціальними і соціумними цінностями

■ Підсумок

Основними компонентами педагогічної системи є мотиваційний, адаптивний, стимулювальний, кібернетичний, технологічний, діагностичний, моніторинговий, комунікативний і проектувальний. Результативність професійно-педагогічної діяльності викладача, незалежно від профілю вищого навчального закладу, визначається тим, наскільки цілісно та послідовно викладач здійснює описані операції, наскільки ефективні його педагогічні впливи на студента, а отже, наскільки успішними є усі види діяльності студента (навчально-пізнавальної, навчально-наукової, навчально-професійної).

Перспективи подальших розробок у даному напрямку вбачаємо в поглибленому дослідженні істотних ознак і визначальних особливостей професійно-педагогічної діяльності викладачів вищих медичних навчальних закладів,

структурних компонентів цієї діяльності, професійно важливих і особистісних якостей викладачів, які здійснюють підготовку майбутніх лікарів.

Список літератури

1. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы / Сергей Иванович Архангельский. — М. : Высшая школа, 1980. — 368 с.
2. Егоров В. В. Педагогика высшей школы: [учебн. пособ.] / Егоров В. В., Скибицкий Э. Г., Храпченков В. Г. — Новосибирск : САФБД, 2008. — 260 с.
3. Зинкевич Е. Р. Когнитивно-ориентированная технология повышения квалификации врачей — преподавателей высшей медицинской школы : автореф. дис. на соискание учён. степени доктора пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Зинкевич Елена Романовна. — Москва, 2013. — 45 с.
4. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: [навч. посіб. для викл. вищ. навч. закл., слухачів магістратури, аспір.] / Анатолій Іванович Кузьмінський. — К. : Знання, 2005. — 486 с.
5. Общая и профессиональная педагогика / [Воронин А. М., Дуканова Е. И., Ретивых М. В. и др.] ; под ред. В. Д. Симоненко. — М. : ООО «Издательский центр «Вентана-Граф», 2005. — 368 с.
6. Педагогічна майстерність: [підр.] / [Зязюн І. А., Карамушенко Л. В., Кривонос І. Ф. та ін.] ; за ред. І. А. Зязюна. — К. : Вища школа, 1997. — 349 с.
7. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : [навч. посіб.] / Туркот Тетяна Іванівна. — К. : Кондор, 2011. — 628 с.
8. Устемиров К. Профессиональная педагогика / Устемиров К., Шаметов Н. Р., Васильев И. Б. — Алматы : ТОО «Акнур и К», 2005. — 432 с.
9. Шапар В. Психологічний тлумачний словник. Близько 2500 термінів / Віктор Шапар. — Харків : Прапор, 2004. — 640 с.

Реферати

ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВЫСШИХ МЕДИЦИНСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ В КОНТЕКСТЕ СИСТЕМОГО ПОДХОДА

Беляева Е.Н.

В статье актуализируется содержание понятий «педагогическая деятельность» и «профессионально-педагогическая деятельность». Проанализирована профессионально-педагогическая деятельность преподавателей высших медицинских учебных заведений в контексте системного подхода. Показан интегративный характер этой деятельности, объединяющей предметный, научный, психолого-педагогический, идеологический и лечебный (для преподавателей клинических кафедр) составляющие. Описаны функциональные компоненты педагогической системы такие, как: мотивационный, адаптивный, стимулятивный, кибернетический, технологический, диагностический, коммуникативный.

Ключевые слова: системный подход, профессионально-педагогическая деятельность, высшее медицинское учебное заведение.

Стаття надійшла 10.06.2014 р.

PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITY OF HIGHER MEDICAL EDUCATION INSTITUTIONS' LECTURERS IN THE CONTEXT OF SYSTEMATIC APPROACH

Belyaeva E.N.

The article foregrounds the content of concepts «pedagogical activity» and «professional pedagogical activity». In the context of systematic approach, the analysis of professional pedagogical activity of lecturers at higher medical education institutions has been performed. It is displayed that this activity is inherently integrative, combining the following components: objective, scientific, psychological, pedagogical, ideological and therapeutic (for lecturers at clinical departments).

The functional components of educational system, such as motivational, adaptive, stimulating, cybernetic, technologic, diagnostic, monitoring, communication and projecting have been presented.

Key words: systematic approach, professional pedagogical activity, higher medical education institution.

УДК 616.31-08:378.147

Т. Д. Бублій, Ю. В. Сідаш

В ДНЗ України «Українська медична стоматологічна академія» м. Полтава

ЦІЛЕСПРЯМОВАНІСТЬ ЯК ЗАПОРУКА УСПІХУ В ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ НА КАФЕДРІ ТЕРАПЕВТИЧНОЇ СТОМАТОЛОГІЇ

Робота присвячена аналізу самостійності студентів у навчальному процесі в умовах кредитно-модульної системи. Цілеспрямовано організована самостійна робота студентів дозволяє створити необхідні умови для формування сумлінного ставлення до навчального процесу, вихованню почуття обов'язку і відповідальності, працездатності та ініціативності, наполегливості і дисциплінованості, а також до творчого початку та іншим етичним нормам, необхідним для гідного виконання у професійній діяльності.

Ключові слова: студенти, самостійна робота, навчальний процес, кредитно-модульна система.

Визначальною характеристикою для розуміння навчальної діяльності студентів є самостійність. Розуміння проблеми самостійності студентів у навчальному процесі - це основа відповідального ставлення до професійної підготовки майбутніх фахівців. Реформування вищої освіти зумовило зростання інтересу до пошуку ефективних педагогічних умов для формування самостійності студентів, здатних якісно оволодівати змістом навчального матеріалу, свідомо планувати саморозвиток інтелектуальних, моральних і фізичних здібностей.